

VEYSÎ'NİN DİVANINDA BULUNMAYAN BİR KASİDESİ ÜZERİNE

GÜNAY KUT (ALPAY)

Asıl adı Üveysî olan fakat Veysî olarak ad yapan gerek şiirde gerekse süslü yazıda örnekler veren Veysî Alaşehir'de doğmuştur. Kadı olan Veysî, Mehmet Şerif Paşaya Mısır Valiliğinde Divan Kâtipliği yapmış ve Ali Paşanın Engürüs seferinde Ordu-yı Hümayun kadısı olmuştur¹. Üsküb'e yedi kez kadı olan Veysî 1037/1627-28 de ölmüştür.

Dîvân, Siyer-i Veysî, Hâb-nâme-i Veysî, Münşeât-ı Veysî v.b. gibi eserlerine baktığımız zaman Veysî'nin her iki şekilde de ustaca yazdığını görürüz.

Benim bu yazımda üzerinde duracağım *kaside*, Veysî'nin divanında yoktur. Bu kaside çağın ahlâksızlıklarından, kurumları yönetenlerin bilgisizliklerinden ve dalaverelerinden, rüşvetten, vicdan yokluğundan sözettği için herhalde divana girmesi uygun görülmemiştir. Şimdiye kadar bu kasideden Ali Emiri² ve E.J.W Gibb³ bahsetmiş ve aynı zamanda bir de metin vermişlerdir. Genellikle Ali Emiri ve E.J.W Gibb'in verdiği metin birbirini tutar. Onun için metinde sadece Gibb'in metnini gösterdim. Topkapı Sarayı nüshası ise yazana ait olması bakımından ele alınmıştır. 1966 yılında Prof. Fahir İz yayımlamış olduğu *Eski Türk Edebiyatında Nazım* adlı kitabının 117-119. yapraklarında bu kasidenin metnini vermekle kalmamış, bir de bir başka nüshasının numarasını vermiştir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Yeni Yazmalar Bölümü No: 617, 28 a- 29 a da bir *Fetva Mecmuası* içinde olan bu kasidenin başka kütüphanelerde de nüshalarına rastlayınca üzerinde çalıştım. Çünkü o yüzyılda böyle bir kaside yazabilmek ve açıkca durumdan şikâyet edip bunu hicve kadar götürmek ve bu yolla kimi meslek erbabını suçlamak pek kolay olmasa gerek.

¹ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, İstanbul 1315, C. IV, s. 619.

² Tarih ve Edebiyat Mecmuası, İstanbul 1335, sayı 13, s. 238-240.

³ A History of Ottoman Poetry, London 1909, C. VI, s. 179-182.

Veysî'nin *Hâb-nâme* adlı eserinde de bu gibi şikâyetler vardır. Yalnız *Hâb-nâme*'de bu çeşit ahlâk bozukluğunun her devirde yapıldığı anlatılır. Veysî bu eserinde zamanın kötülüklerini devrin padişahı I. Ahmed'e anlatabilme kaygusu ile bir gece rüyasında İskender-i Zülkarney'i görür. Tam o sırada Sultan Ahmet Han da gelir. Çevresinde çavuşları, yeniçerileri, ağaları, vezirleri vardır. İskenderle konuşmağa başlarlar. Sultan Ahmed, Celâlilerden şikâyet eder. Ve kendi eline Osmanlı saltanatının harap olarak geçtiğinden yakınır. İskender de "zamanımızda harap dediğimiz dünya ne vakitte ma'mur va âbâdan idi" der. Adem, Kabil, Hazret-i Şit, Nuh, Hut, Salih Peygamber, Hazret-i İbrahim, Musa bin İmran, İsa ve Muhammed Peygamber zamanında da buna benzer sosyal bozuklukların olduğunu anlatır. Sonunda İskender Veysî'ye dönerek bunları yazmasını söylerken sabah horozları öter ve eser de biter. Böyle bir eser yazabilen Veysî bu düşüncelerini bu kasidesinde İstanbul şehrini ele alarak daha açık bir şekilde belirtmiştir.

Kasidenin başka nüshalarına, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.Y. 264, 105 a, Süleymaniye Kütüphanesi, Esat Efendi Bölümü No. 3409 189 b, Belediye Kütüphanesi, Muallim Cevdet Yazmaları K. 235 s. 50 de rastlarız. Yalnız bu nüshaların birinde (Süleymaniye Kütüphanesi, Esat Efendi Bölümü No. 3409 da) kasidenin kenarına bir not yazılmıştır ki oradan da o devir için böyle şeylerin yazılmasının ne denli tehlikeli olduğunu anlamak mümkündür. Kaside 189 b den 190 b ye kadar devam eder ve 189 b'nin kenarında şöyle bir not vardır: "*Mahlâsı egerçi bu kasidede Veysî konulup ol belige nisbet olunmuşdur. Lâkin o tarihte mes'ul oldukda inkâr etmiş olduğunu ba'zı reşhat söylediler. Fî'l-hakika meânisi ehl-i dâniş sözi olduğın andırur ise de elfâzi ve-siyyemâ kafiyesi hali Veysî'ye nisbeti münafi'dür. Lâkin tesettüren kasda makrun olması dahi muhtemeldür*". Buna dayanarak bu kasidenin Veysî'ye ait olduğu hakkında şüpheye düşersek de, notta söylenildiği gibi Veysî'nin bunu gizlemiş olması en akla yakın olanıdır. Önemli olan XVII. yüzyılda böyle bir sosyal hicvin yazılabilmesi ve mecmualara alınabilmesi, yani okunmasıdır.

Burada vereceğimiz metin Süleymaniye Kütüphanesi Esat Efendi Bölümündeki 3409 numaradaki metindir. Ashında dört nüshanın karşılaştırmalı metinini vermek daha yerinde olurdu. Şimdilik metni ve bu metinde olmayan beyitleri de vererek böyle bir kasidenin varlığını duyurmakla yetiniyorum. Süleymaniye'deki nüshayı seçmemin sebebi diğerlerinden daha değişik beyitleri ihtiva etmesi yüzündendir. Bunlar ekleme olabileceği gibi olmayabilir de.

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

(x - - - / x - - - / x - - - / x - - -)

- 1- Eyâ ey kavm-ı İstânbül bilün taḥkîk oluñ âgâh
İrişür nâ-gehân bir gün size ḳahr-ile ḥıṣmullah
- 2- Ḳıyâmet ḳopdı dünyâdan siz el çekmez⁴ usanmazsız
Zamân-ı devr-i Mehdî'dür nüzül itmekde Rûḥullah
- 3- Yapup dünyâ evin vîrân idersiz ḥâne-i dîni
Ne Fir'avn yapdı ne Şeddâd binâlar bu şekil billah
- 4- Nice bî-çârenüñ zulmen yıḳarsız ḥâtırım her dem
Degül mi mü'minüñ ḳalbi a zâlim yoḥsa beytullah
- 5- Fiğân-u-âhı mazlûmuñ eger kim göklere irse
Terahḥum itmeyüp hergiz dimezler yirde ḳalmaz âh
- 6- Yetîme şefḳat itmezsisz alursuz göz göre mâlın
Degül mi ḥâzır u nâzır buña râzî midur Allah
- 7- Ne şer'ullaha tâbi'siz ne ḥöd ḳânûna ḳâ'ilsiz
Cihânı dürlü bid'atle fenâya virdiñüz vallah
- 8- Ne dîne ṭapdiñüz bilmem ne mezheb ṭutduñuz ḥâşâ
İmâmlar ḳavline uymaz buyurmaz dört Kitâbullah
- 9- Ḳuzât aḥvâlini dirseñ ne mümkindür beyân itmek
Eger ḥaşmuñ ise ḳâzî efendi yarıcuñ Allah⁵
- 10- Ḳurup bir dâm-ı tezvîri dimişler maḥkeme adın
Ḳanı seccâde-i Aḥmed ḳanı aḥkâm-ı şer'ullah
- 11- Bugün taḥkîr idüp dîni idersiz ḥîle-i şer'î
Şefâ'at mi ider yarın size ol ḥaḳ Ḥabîbullah
- 12- 'Aceb münkir misiz ḥaşr-ı ḳıyâmet yoḥsa ḳopmaz mı
Size yâ ümmetüm dir mi bu fi'l-ile Nebîyyullah

⁴ Sadece Esat Efendi nüshasında *çeküp* diğerlerinde *çekmez* şeklindedir.

⁵ Bu beyit sadece Topkapı Sarayı, Yeni Yazmalar 617 ve E.J.W. Gibb, adı geçen eser, C. VI s. 179 ve 181 de vardır.

- 13- Zamâne uydı nisvâna döşendi ekşer oğlana
Ekâbir tapdı hemyâna olup yâr-ı 'aduvvullah
- 14- Sözine uydı Havvâ'nuñ şıyup emrini Mevlâ'nuñ
Sürüldi çıkdı cennetden görüñ Âdem Şafıyyullah
- 15- Nice döstlük ider şeytân bizümle eski düşmândur
Budur mü'minlere kaşdı ki ide kâfir-i billah
- 16- Sıtanbül kavminüñ zulm ü fesâdı hâdden aşmışdur
Budur korkum yakınlarda irişe bir belâ nâ-gâh
- 17- Yahüdî gibi mel'unlar geçerler şadra bî-teklif
Çapudan baksa bir mü'min iderler andan istikrâh
- 18- Nedendür böyle hâ'inler emânet şâhibi olmak
'Aceb hiç ehl-i islâm da bulunmaz mı emînullah
- 19- Hudâ saqlar hatâlardan 'adâlet eyleyen şâhı
Ve hem dünyâ ve 'uqbâda olurlar fî-emânillah⁶
- 20- Vezîre i'timâd itme benüm devletlü hünkârüm
Olardur düşmeni dînüñ olardur devlete bed-hvâh
- 21- Vezâret şadrına geçmiş oturmuş bir bölük hayvân
Bu dîn ü devlete hizmet ider yoğdur âh vâh⁷
- 22- Mürâyiler tutup dehri şanurlar hâlidür dünyâ
Velî her güşede vardur nice bin'ârif-i billah
- 23- Hemân bir hây u hüy ile yıkar câmî'leri şüfi
Kanı evrâd ile esmâ kanı tevhid-i zikrullah⁸
- 24- Çakıldı fitne çakmağı⁹ tutuşdı kibrît-i dünyâ
Nice ulaşmasun âteş begüm İstanbül'a geh gâh
- 25- Sepetlerde kılıç tîmâr ze'âmet oldu başmağk
Vezîrler hâşidur ekşer kimi sultânlaruñ ey şâh

⁶ Bu beyit yine not 5 de gösterilenlerde vardır.

⁷ Bu mısram vezni bozuktur.

⁸ 20-23 beyitler Topkapı Sarayı, Yeni yazmalar (617 de ve E.J.W Gibb, adı geçen eser, C. VI, s. 182) da vardır.

⁹ Esat Efendi nüshasında *çakmağı fitne* olarak yazılmaktadır.

- 26- Çalışur bir tarîk ile seferden kalmağa herkes
 Kanı bir atlanur gider gazāya fî sebîlillah
- (190 a) 27- Beş on akça 'ulüfeyle sipāhî neylesün nitsün¹⁰
 Eger yeñiçeri dirseñ ne kâdir söylemek billah
- 28- Bozulmasına dünyānuñ sebep paşalar ağalar
 Fesād u fitneye bā'is bulardur şübhesüz vallah
- 29- İdinmiş kalfa iblîsi re'is küttāb u defter-dār
 Tarîk-ı şeytanetde ol degül mi bunlara hem-rāh¹¹
- 30- Eger taḥşîl-i emvâlde tekāsül itseler sehve'n
 'Azâzil-veş olur 'azli ider merdûd-ı hem-dergâh
- 31- Cihānda hırsız u hemyankesici kim durur dirseñ
 'Ases başı ile taḥkîk subaşıdur inan billah
- 32- Bulardan daḥi azlemdür efendüm Kâzî'askerler
 Cihānı irtişā birle ḥarāba virdiler vallah
- 33- Faḫîr 'âlimlerüñ 'ömri geçer 'azl ile zilletle
 Olursañ mürteşî cāhil bulursun 'izzet ü hem cāh
- 34- Balık başdan koçar dirler fesāduñ başı ma'lûmdur
 Ne kâdir kimse bir nuṭka diye hazā Kitābullah¹²
- 35- 'Acebdür 'izz ü devletde cemî'en Arnavud Boşnaḳ
 Çeker devründe zilletler şehā Āl-i Rasûlullah
- 36- Huzûr-ı Hâḳ'ka varduḳda olursuz evvelā mes'ûl
 Size tefvîz olunmuşdur emānetdür 'ibādullah
- 37- Süleymānlar gelüp gitdi nice bu fānî danyāya¹³
 Kanı cedd-i 'izāmuñ pes kime ḳaldı bu mülküllah
- 38- Bugün 'adl eyleyüp ḥalka iderseñ luṭf u iḥsānı
 Yüzüñ ağ olısar yarım maḳāmuñ zıll-ı'arşullah

¹⁰ Yalnız not 5 de gösterilenlerde vardır.

¹¹ Muallim Cevdet nüshası bu beyitten başlayarak eksiktir.

¹² Bu beyit Topkapı Sarayı, Yeni yazmalar 617 ve E.J.W Gibb, adı geçen eser, C. VI, s. 181 de vardır.

¹³ Bu beyit not 12 de gösterilende vardır.

- 39- Bir alay muzhik u dilsüz cücelerle qarîn olma
Şeyâtîn kavmine uyma degüldür fî'l-i zıllullah
- 40- 'Aceb gizlendi 'ârifler bulunmaz oldu kâmiller
Görinmez oldılar şimdi sükûta vardı ehlullah
- 41- Nice feth olısar Bağdâd imâmlar eylemez imdâd
Bulardan yüz çevirmişdür 'azîzüm evliyâullah
- 42- Eđer bir er zuhûr itse kerâmet gösterüp halka
Aña şeytânîdür dirler dimezler kim veliyyullah
- 43- Şırât-ı müstakîm üzre degüldür şeyh ü vâ'ızlar
Şapınca reh-nümâ yoldan nice halk olmasun güm-râh
- 44- Boğaz ötmek ile olmaz hulûş-ı kalbe sa'y eyle
Gice gündüz koma dilden diyüp Allah ilâllah
- 45- Devâm-ı zikre meşgûl ol gönülden mâ-sivâ gitsün
Ki tâ pür-nür ola kalbüñ dola esrâr-ı 'ışkullah
- 46- Eđer bir zerrece 'ışk-ı İlahî olsa kalbüñde
Fenâ dünyâya bakmazduñ olurduñ sen fenâ fî'llah
- 47- Gerek va'z u hitâbetler gerek ders ü imâmetler
Virilmez olsa ücretler okunmazdı Kelâmullah
- 48- Anuñçün diñlemez vâ'ız sözün koymaz kulağa halk
Mü'essir mi olur pendi gönülde olsa gayrullah
- 49- Qanı bir mürşid-i kâmil Muhtî gibi dünyâda
İderdi aqçasuz va'z u naşihat ol veliyyullah
- 50- Qanı ol zât-ı pāk āsā 'uluvvü'l-himme bir sultân
Olupdur mesken ü me'vâ aña şimdi civârullah
- 51- Ben ol deryâ-yı bî-pâyâna nisbet kaṭrayem ancak
Aña mekşûf imiş elhâk kamu esrâr-ı 'ilmullah
- (190 b) 52- Nice yıllar olup a'mâ cihâni görmez olmuşken
'Azîzüñ himmeti birle olupdur yine luṭfullah
- 53- Uyurdum Hâk nazar itdi gözümden perdeler gitdi
Ağ u qarayı fark itdi bi-ḥamdillah bi-ḥamdillah

- 54- Bir ocak oğludur aşlum diyâr-ı Konya mevlûdum
Benem ol hâk-pâyı mevlevî başda külâh vallah
- 55- Hüvallah ismine zâtum ezelden mazhar olmuşdur
Anuñçün 'ilm-i cifr ile baña keşf oldu sırrullah
- 56- Ne dirlerse disünler ço kayırmaz münkir-i bî-dîn
Bi-ḥamdillah v' el-minne virildi baña kenzullah
- 57- Kerâmet mülkine mâlik olanlar aḡniyâdandur
Ḳanâ'at kenzine vâşıl olanlar oldu şâhenşâh
- 58- Cihānuñ şâhma dervîş olanlar ser-fürü itmez
Ne ḥâcet ḡayri ḳapuya ki meftûḡ ola bâbullah
- 59- Ne ḡavf u ne murâdum var beg ü paşa aḡalardan
İki 'âlemde maḳşûdum hemân ancak rızâullah
- 60- Faḳîri luḡf idüp anuñ du'â-yı ḡayr-ı himmetle
Göñül birliğini eyleñ bizümle ey ricâlullah
- 61- Öziye olmuşuz me'mûr Ḳazaḳlar birleyüz el'ân
'Aceb mi kâfiristâna düşerse mü'min-i billah
- 62- Getürme ḳalbüñe şübhe günâha yok yire girme
Her işde var durur elbette bir ḡikmet murâdullah
- 63- Göñülde zerrece yokdur ḡaraż vallahi billahi
Bütün dünyâya ḡidmetdür murâdum ḡasbete'n lillah
- 64- Kitâb-ı Cifr-i câmi'de muşarraḡ ism ü resm ile
Şunu taḡḳîḳ bilüñ taḡḳîḳ ḡurûc ider bi-emrillah
- 65- Ḡarîmi olmaya anuñ Ḳırîmân Ḥân-ı sultânî¹⁴
Muḳâbil olmaya rûy-ı zemînde aña ḡiç bir şâh
- 66- Ne deñlü sa'y iderlerse anuñ def'ine yok çäre
Virilmiş cânib-i Ḥaḳ'dan şunulmuş aña seyfullah
- 67- Üveysî çekme ḡam târiḡ durur elbette şâḡib-seyf
Ḥurûc itmek muḳarrerdür bi-emrillah bi-emrillah

¹⁴ Bu beyit Topkapı Sarayı, Yeni Yazmalar 617 ve E.J.W Gibb, adı geçen eser, C. VI, s. 181 de vardır.

Sonuç olarak bu kaside hakkında söyleyeceğim şudur: Müstensihlerce bazı ekler yapıldığı kafiyelerinin düzensizliğinden anlaşılan bu gerçekten orijinal kasidenin saydığımız nüshalarından başka nüshalarının da bulunduğu açıktır. İşte hepsinin bir edisyonkritiği yapılarak esas metnin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bu metnin verilmesi ile yol açılmış oluyor.

1816

Handwritten marginal notes in Arabic script at the top of the page, including phrases like 'بسم الله الرحمن الرحيم' and 'الحمد لله رب العالمين'.

Main body of handwritten text in Arabic script, arranged in two columns and enclosed in a rectangular border. The text appears to be a qasida or a formal poem.

Handwritten marginal notes in Arabic script at the bottom of the page, continuing the commentary or providing additional context.

1919

Main body of handwritten text in Arabic script, arranged in two columns and enclosed in a rectangular border. This section continues the text from the upper page.

Handwritten marginal notes in Arabic script at the bottom of the page, similar to those on the upper page.

